

SUPRUN AND OTHERS v. russia (№ 58029/12 та 4 інших)

Обставини справи

Заявники у цій справі — п'ятеро громадян росії, які займалися на час розгляду справи дослідженням історії радянських політичних репресій. Одна з них — громадянка Швейцарії (пані Marie Dupuy), двоюрідна племінниця пана Raoul Wallenberg, шведського дипломата, який врятував життя десятків тисяч угорських євреїв наприкінці Другої світової війни та в подальшому зник у радянській в'язниці, а також «Міжнародний меморіал» — московська неурядова організація, нагороджена Нобелівською премією миру за зусилля з документування порушень прав людини.

Заявники намагалися отримати доступ до архівних даних, що стосувалися радянських репресій, в тому числі етнічних депортацій та страт, здійснених за наказом позасудових органів у 1930-х і 1940-х роках. Пані Dupuy в свою чергу намагалася отримати доступ до інформації про подальшу долю пана Wallenberg. У всіх випадках заявникам було або відмовлено у доступі, або надано неповну інформацію із заборonoю зняття копій з оригіналів документів. Національні суди відхилили скарги тих з заявників, які звернулися до них за оскарженням такої відмови. Одного із заявників, а саме пана Mikhail Suprun, було визнано винним у незаконному збиранні «особистих та сімейних таємниць» жертв етнічних репресій для своєї архівної роботи, зокрема, про примусове переселення німецько-російських громадян.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції заявники скаржилися, що обмеження їхнього доступу до архівної інформації про радянські політичні репресії порушило їхнє право на отримання інформації. Також вони посилалися на статті 7, 8 та 14 Конвенції.

Оцінка Суду

(a) Наявність втручання

ЄСПЛ визнав, що відмови національних органів влади у наданні заявникам запитуваної інформації становили втручання у їхнє право на отримання інформації відповідно до пункту 1 статті 10 Конвенції (див. рішення у справах Yuriy Chumak v. Ukraine, № 23897/10, § 39, від 18 березня 2021 року, та Šeks v. Croatia, № 39325/20, § 60, від 3 лютого 2022 року). При цьому Суд зазначив, що втручання у реалізацію свободи отримувати та поширювати інформацію, однак, не обмежується випадками прямої заборони на доступ до інформації, але також може полягати в різних інших заходах, вжитих органами влади (див. рішення у справі Karastelev and Others v. Russia, № 16435/10, § 70, від 6 жовтня 2020 року).

Відносно кримінальної справи щодо пана Suprun ЄСПЛ вказав, що незважаючи на звільнення заявника від відповідальності, своїми діями правоохоронні органи обмежили його зусилля зі збору інформації про примусових переселенців та завадили заявнику у підготовці книги пам'яті.

ЄСПЛ підкреслив, що здійснення права на свободу вираження поглядів є неможливим без надання змоги передавати інформацію точно і всебічно. Фотографування або створення копій архівних документів дозволяє історикам та дослідникам, таким як заявники, зафіксувати точні та незмінні зображення оригінальних документів. Це сприяє більш точному і достовірному поширенню історичних записів, що має важливе значення для наукової роботи та ґрунтовного громадського обговорення. Також це відповідає праву громадськості на отримання інформації, розширюючи доступ до історичних документів поза фізичними межами архівів (див. у цьому ж ключі рішення у справі *Kenedi v. Hungary*, № 31475/05, § 43, від 26 травня 2009 року, і пункт 1 статті 6 Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів (Конвенція Тромсе). У контексті дослідження радянських політичних репресій фотографії архівних документів можуть слугувати інструментом прозорості, пропонуючи надійні докази минулих дій та рішень органів державної влади, таким чином підвищуючи історичну обізнаність громадськості. Відповідно, ЄСПЛ вважав, що відмова заявникам у наданні можливості робити копії або фотографувати архівні документи також становила втручання в їхнє право на отримання інформації (пункт 90 рішення).

(b) Виправданість втручання

(i) Обмеження доступу до інформації

В якості попереднього зауваження ЄСПЛ зазначив, що різні питання, пов'язані з функціонуванням комуністичного режиму, продовжують залишатися предметом постійних дебатів серед дослідників і широкої громадськості. Ці питання повинні розглядатися як такі, що становлять суспільний інтерес у сучасному російському суспільстві. Суд повторив, що пошук історичної правди є невід'ємною частиною свободи вираження поглядів і що до його компетенції не входить з'ясування основоположних історичних питань. Ці питання є частиною постійних дебатів серед істориків, які формують думку щодо подій минулого та їх інтерпретації (див. рішення у справах *Perinçek v. Switzerland* [GC], № 27510/08, § 223, ECHR 2015 (витяги), та *Chauvy and Others v. France*, № 64915/01, § 69, ECHR 2004-VI). Однак важливим є те, що такі питання заслуговують на високий рівень захисту, гарантований політичним висловлюванням, і що національні суди повинні враховувати ці елементи (див. рішення у справі *Ungváry and Irodalom Kft v. Hungary*, № 64520/10, § 63, від 3 грудня 2013 року).

Таким чином, ЄСПЛ виснував про відсутність необхідності вдаватися до детального аналізу відповідного національного нормативно-правового регулювання для оцінки втручання, що розглядалося. Також Суд виходив з припущення, що втручання переслідувало законні цілі захисту національної безпеки, репутації або прав інших осіб.

В контексті обставин справи, зокрема, підстав для відмови заявникам у доступі до архівних даних, ЄСПЛ вказав на свою попередню прецедентну практику, у якій відмова у задоволенні запиту на інформацію вважалася такою, що переслідує законну мету захисту прав інших осіб (див. справи *Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary*, № 37374/05, від 14 квітня 2009 року; *Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary* [GC], № 18030/11, від 8 листопада 2016 року; *Centre for Democracy and the Rule of Law v. Ukraine*, № 10090/16, від 26 березня 2020 року; та *Saure v. Germany* (№ 2), № 6091/16, від 28 березня 2023 року).

Водночас ЄСПЛ звернув увагу, що дана справа принципово відрізнялася від зазначених, оскільки вони стосувалися приватного життя живих осіб, в той час як заявники звертались до відповідних органів із запитами про надання інформації щодо осіб, які здійснювали свою діяльність у 1930-х та 1940-х роках.

Виходячи із припущення, що такі особи вже пішли із життя, ЄСПЛ нагадав, що приватне життя померлої особи не продовжується після смерті (див. рішення у справі *Jäggi v. Switzerland*, № 58757/00, § 42, від 13 липня 2006 року) і права, передбачені статтею 8 Конвенції, є виключно особистими та невідчужуваними (див. *Dzhugashvili v. Russia* (ухв.), № 41123/10, §§ 22–24, від 9 грудня 2014 року, та наведену у ньому судову практику). Отже, доступ до інформації про померлих співробітників НКВС або прокурорів сталінської епохи не міг порушувати їхнє приватне життя. Так, Уряд не зміг довести, яким чином розкриття такої інформації вплинуло б на приватне життя ймовірно померлих осіб, беручи до уваги, зокрема, кількість часу, що вже минув. Суд вказав, що національні суди не надали значення цій обставині (див. рішення у справах *John Anthony Mizzi v. Malta*, № 17320/10, § 39, від 22 листопада 2011 року, та на противагу *Sõro v. Estonia*, № 22588/08, § 56, від 3 листопада 2015 року, та *Sidabras and Džiautas v. Lithuania*, № 55480/00 та № 59330/00, §§ 42–50, ECHR 2004-VIII, які стосувалися публікації інформації про співпрацю живих заявників з КДБ) (пункт 96 рішення).

З іншого боку стаття 8 Конвенції може застосовуватись для захисту почуттів нащадків шляхом забезпечення поваги до їхніх померлих предків (див. рішення у справах *Éditions Plon v. France*, № 58148/00, § 47, ECHR 2004-IV, та *M.L. v. Slovakia*, № 34159/17, §§ 23–24, від 14 жовтня 2021 року). Водночас ЄСПЛ визнав, що ця справа відрізнялася від справ, в яких розкриття інформації мало прямий і безпосередній вплив на приватне життя і життя найближчих родичів померлого. Оскільки заявники не мали на меті

висловлювати будь-які незалежні заяви або розкривати інтимні аспекти приватного життя учасників або жертв політичних репресій, вплив здійснюваних ними досліджень на почуття нащадків таких осіб мав бути мінімальним і віддаленим (пункт 97 рішення).

У будь-якому випадку, російські суди не зробили жодної реальної спроби оцінити застосовність статті 8 Конвенції у цих справах, дивлячись лише на те, чи відповідали рішення вимогам національного законодавства.

ЄСПЛ підкреслив, що заявники намагалися отримати доступ до офіційних даних, зібраних у відповідний історичний період, які стосувалися громадського або професійного, а не особистого життя фігурантів. З огляду на це Суд вважав, що інтереси, на які посилялися національні органи влади відповідно до статті 8 Конвенції, не мали такого характеру та ступеня, які могли б виправдати застосування цього положення для забезпечення балансу між правами заявників за статтею 10 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі *Magyar Helsinki Bizottság*, § 196). Також ЄСПЛ відхилив аргументи Уряду про те, що інформація про методи та операції, які використовувалися членами «трійки» НКВС, становила державну таємницю та могла поставити під загрозу національну безпеку, оскільки наприкінці 1980-х років влада оголосила діяльність НКВС та його позасудових органів неконституційною. Більше того, доступ до старих кримінальних справ не міг обґрунтовано завдати будь-якої шкоди таємниці або цілісності розслідування чи авторитету судової влади.

За цих обставин ЄСПЛ констатував, що втручання не переслідувало жодної «нагальної суспільної потреби» і що національні органи влади не надали «відповідних і достатніх» підстав для нього.

(ii) Обмеження на отримання копій архівних документів

Відмовляючи заявникам у можливості отримати копії або фотографувати документи, національні органи обмежились посиланням на відсутність у національному законодавстві прямої норми про дозвіл на надання будь-кому відповідних копій, окрім реабілітованих осіб та їх нащадків, або право на їх самостійне виготовлення. У даному контексті ЄСПЛ зазначив, що з урахуванням інтересу, який підлягає захисту за статтею 10 Конвенції, закон не може допускати встановлення довільних обмежень для збору інформації. Незважаючи на те, що за певних обставин національні органи можуть відмовити у отриманні копій архівних документів (див., наприклад, пункт 1 статті 6 згаданої вище Конвенції Тромсе), ЄСПЛ вказав, що звичайне посилання на законодавчу прогалину у такому випадку є недостатнім для виправданості втручання у право на свободу вираження поглядів.

З урахуванням того, що національні органи не запропонували заявникам жодних інших доступних альтернатив копіюванню архівних матеріалів, Суд

постановив, що такі обмеження також не переслідували будь-якої законної цілі та не були «необхідними в демократичному суспільстві».

Відповідно, мало місце порушення статті 10 Конвенції щодо всіх заявників.

У світлі своїх висновків щодо скарг заявників за статтею 10 Конвенції ЄСПЛ вважав, що він розглянув основне порушене правове питання і тому не було необхідності розглядати прийнятність або суть решти скарг, поданих, зокрема, за статтями 7, 8 та 14 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 18 червня 2024 року та набуло статусу остаточного 18 вересня 2024 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.